

SSSR-iň türki halklary sürgün etmegi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

SSSR-iň türki halklary sürgün etmegi SOVYETLERİN TÜRK HALKLARINI SÜRGÜN ETMESİ

Sovyetler Birliği'nin temel hedeflerinden biri, ulusal ve etnik bağlılıkların yerine geçecek yeni bir Sovyet kimliği oluşturmaktı. Bu hedefi gerçekteştirmek için, Sovyet yetkilileri, halkları kendi topraklarından sürmek, öz dillerini kullanmalarını önlemek ve gelenek, etnik tarih ve diğer bireysel kültür biçimleri yeni kuşaklara aktarmalarını engellemek üzere zora dayalı ve çoğunlukla şiddet içeren önlemlere başvurmuşlardır. Sovyetler Birliği'ndeki hemen hemen tüm azınlıklar bu diktatörce asimilasyona maruz kalmış olmasına karşın küçük Türk azınlıkları -Azeriler, Balkarlar, Kırım Tatarları, Karaçaylar, Ahıska Türkleri- en zalimane muamelelere uğrayan etnik gruplar olmuştur. Azeriler hariç, bu halklar tümüyle yerlerinden edilmiş, Orta Asya ve Sibiry'a'daki yüzlerce çalışma kampına dağıtılmış ve etnik ve ulusal kimlikleri yok etme amacı taşıyan organize ayrımcılığa maruz bırakılmıştır.

Bu sürecin mirası, sürekli olarak Sovyetler Birliği'ndeki tüm azınlıkların tek bir ulusüstü varlık olacak şekilde asimile edilmesi gereğinden bahseden Joseph Stalin'dir. Stalin'in Kafkasya ve Kırım'daki Türk halklarını yok etmeye yönelik özel bir arzusu da vardı; çünkü Karadeniz'in kontrolü ve Karadeniz'e erişim konusunda gelecekte çıkacağına kesin gözüyle baktığı bir savaşta bu halkların Türkiye'ye bağlılığından korkuyordu.[1]

Sovyet hükümetinin ilk adımlarından biri Azerileri Türkiye Cumhuriyeti'nden uzaklaştırmak oldu. 1918 ile 1920 yılları arasında, 200,000'den fazla Azeri, Ermenistan'daki Erivan ve Zangezur bölgelerinden çıkarıldı. Aynı zamanda,

Azerbaycan'daki Azeri aydınları dönemin Azerbaycan genel valisi olan I.Bagirov'un emri üzerine tutuklanıp hapse atıldı. Bununla birlikte, Azerilerin kitlesel olarak Orta Asya'ya sürgün edilmesi 1932 Mayıs'ında, Sovyetlerin "gulaglardan arınma" (dekulakization) süreci sırasında oldu. İfade edildiğine göre amacı tarım sanayisindeki Sovyet karşıtı unsurları yok etmek olan bu politika, Devletin hedeflerini gerçekleştirmek üzere ayırım gözetmeksizin uygulandı. Böylelikle, Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerde yaşayan Azeriler "gulag" ilan edildi ve yanlarına yiyecek ve giyecek almalarına izin verilmeksizin sığır arabalarına dolduruldu. Kazakistan'daki Shortandy'ye ulaşan bu grup buradan daha da kuzeye gönderildi ve burada kendilerine barınma amacıyla baraka inşa etmeleri söylendi. Ama kış geldiğinde ancak barakaların çatı ve duvarlarını inşa edebilmişlerdi.[2]

Günlük azıkları 400 gram donmuş kara ekmekten oluşuyordu. Ayrıca kendilerine donmuş patates de veriliyordu. Yaşlılar ölmeye başladı; bunları kadınlar, çocuklar ve ergenler izledi. Donmuş zemini kazmak çok zor olduğu için ölümler toplu mezarlara gömülüyordu. Ayrıca ölümleri birkaç gün barakalarda saklayarak onların azıklarını almaya çalışıyorlardı. Ama, barakalar aranmaya başlandı ve ceset sakladıkları ortaya çıkanlar şiddetli cezalara çarptırıldı.[3]

1937-38'in Büyük Terörü tüm Sovyet halkları etkiledi, ama Balkarlar, Kırım Türkleri, Karaçaylar ve Ahıska Türkleri küçük azınlıklar olduğu için tasfiye süreci özellikle bu toplulukları yıkıma uğrattı. Yerel yetkililer 1938'lerin başlarında tasfiye edildi ve Türk nüfuslu bölgeler NKVD (Narodnıy Komissariat Vnutrennıh Del-İçişleri Halk Komiserliği) yetkileri tarafından yönetilmeye başlandı. Türk entelijensiyası ve tüm dini liderler rasgele seçilen vatandaşlarla birlikte yok edildi.

Sadece Karaçay'da 875'i kadın en az 8000 normal çiftçi tutuklandı. Tutuklananların çoğu idam edildi; birçoğu da Kafkasya'daki çeşitli hapis kamplarına gönderildi.[4] Gürcistan'ın güneybatısında Meshet bölgesindeki 212 köydeki Türkler 1937'de başka yerlere gönderildi ve resmi uyrukları ya

Gürcü ya da Azeri olarak değiştirildi; adları da yeni etnik "kimliklerine" uyacak şekilde değiştirildi. Daha bir yıl bile geçmeden Meshet bölgesinde okullar Azerice eğitim vermeye başladı.[5]

1942 yazında Alman ordusu Kafkasya'ya yaklaştığında, Sovyet hükümeti cepheye en yakın iki Kafkasya cumhuriyeti olan Karaçay ve Balkarya'da olağanüstü hal ilan etti. Yaşları 18 ile 55 arasında değişen 15,000'i aşkın Karaçay erkeği seferber edildi ve yaklaşık 2,000 kadın ve savaşmayacak durumdaki erkeğe savunma görevleri verildi. Bu arada tüm nüfus silahtan arındırılmıştı. Almanlar Ağustos'ta geldi ve 1943'ün başlarında geri püskürtüldü. Kızılordu Karaçay ve Kabarday-Balkarya'yı geri aldıktan hemen sonra kendilerinden kuşku duyulan tüm işbirlikçiler tutuklandı; bu da ayrılıkçı direniş bölgesinde bulunan tüm köylerdeki insanların tutuklanması anlamına geliyordu. Çalışacak durumda olanlar zorla Nalçik ve Kislovodsk'a kadar yürütüldü ve buradan da çalışma kamplarına gönderildi. Bu şansız köylülerin hiçbiri geri dönmedi. Çocuklar, sakat gaziler ve yaşlılar da dahil, yürüyemeyecek durumda olanlar hemen orada kurşuna dizildi. İki yıl önce Karaçay ve Balkar ayrılıkçılarına karşı başlatılan bombalama operasyonunun şiddeti artırıldı ve sonuçta çok sayıda köy tamamen yok edildi.[6]

1943 yılının Eylül ayında 60,000 NKVD birliği, savaştan izinli Sovyet askerleri olarak tüm Karaçay'da ortaya çıktı. 12 Ekim'de, Yüksek Sovyet Prezidiyumu, Nazi işgali sırasında "haince davrandıkları" suçlamasıyla tüm Karaçaylıların "SSCB'nin diğer bölgelerine" sürülmesi emrini çıkardı. 2 Kasım sabahında, NKVD askerleri Karaçay köyleri kuşatmaya aldı ve makineli tüfekler altında köylerde yaşayan herkes Studebaker kamyonlarına dolduruldu. Yanlarına 100 kilogramı geçmeyecek eşya almaları için köylülere bir saat verildi.[7] Bu operasyonda 68,938 Karaçay yerlerinden edildi. Genç erkeklerin çoğunluğu Nazilere karşı savaşan orduda olduğu için, yerlerinden edilen köylülerin yüzde 50'si 16 yaşın altında çocuklardan, yüzde 30'u kadınlardan ve yalnızca yüzde 15'i erkeklerden oluşuyordu.[8] Trenlerde geçen yaklaşık üç

haftadan sonra bu grup, Karaçaylar Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki 550 yerleşim yerine yerleştirildi.[9] Balkarlara karşı yürütülen operasyon, Kabarday-Balkarya'nın Cherek bölgesindeki dört köyde 200-300 köylünün katledilmesiyle Kasım ayının sonlarında başladı.[10] Her ne kadar sürgün emri yine Nazi işbirlikçisi bahane edilerek 8 Nisan'da verilmiş olsa da geri kalan nüfusun sürgün edilmesi 8 Mart 1944'te gerçekleştirildi. Yine çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 37,733 Balkar sığır arabaları içinde Orta Asya'ya götürüldü ve buradan da aynen Karaçaylar örneğinde olduğu üzere tüm bölgeye dağıtıldı.[11] Kırım Tatarları da 11 Mayıs'ta benzer bir emirle mahkum edildi ve 19 Mayıs'ta toplam 183,155 kişi sınır dışı edildi.[12]

Nazi güçleri tarafından işgal edilmemiş olmalarına karşın 115,500 Ahıska Türkü de sürgün için seçildi ve operasyon 15 Kasım'da gerçekleştirildi. Bir önceki gün verilen emirde tüm Türk uyrukluların sürgün edilmesine gerekçe olarak "sınırların güvenliğinin tahkim edilmesi" ihtiyacı dile getiriliyordu. Sürgün edilen diğer halklarda olduğu üzere, Ahıska Türkleri de tren istasyonlarına Studebaker kamyonlarında götürüldü, ama yolların dağlık araziden geçmesi yüzünden bu kamyonların bazıları yoldan çıkarak takla attı.[13] Yine diğer sürgün operasyonlarında olduğu üzere, trenler yalnızca yol kenarlarına atılmış ceset arabalarını temizlemek için duruyordu.[14]

İktisadi ve maddi yardım vaatlerine rağmen, sürgün edilenler hayatta kalmak için kendi olanaklarıyla baş başa bırakıldı. Mevcut konut imkanları genellikle uzun zamandır terk edilmiş barakalardan oluşmaktaydı ve birçok yerleşim alanında konut imkanı hiç yoktu. Birinci yılda hiç hayvan temin edilmemişti, bu da kitlesel açlığa yol açtı.[15] Sürgün edilenlere ilişkin güvenilir kaynaklar mevcut değildir, ancak Sovyet Devlet belgelerinden anlaşıldığına göre, ilk on sekiz ay içinde, tüm özel yerleşimcilerin yüzde 46.2'si ölmüştür.[16] Bir tahmine göre, ilk iki ay içinde 17,000 Ahıska Türkü hayatını kaybetmiştir.[17] Genç kadınlar çoğunlukla ailelerine yiyecek bulabilmek için yerli halktan insanlarla evleniyordu;

böylelikle, sürgün edilen halklar kaçınılmaz bir asimilasyonla yüz yüze kalıyordu. Su çok az bulunuyordu ve çoğunlukla kirliydi; sürgün edilen halklar bu duruma alışkın değildi. Dolayısıyla, başta çocuklar arasında olmak üzere sık sık dizanteri baş gösteriyordu ve hemen hemen tüm halk sıtmadan muzdaripti.[18] Aralık 1944'te ortaya çıkan tifüs ertesi yıl salgına dönüştü.[19] Orta Asya'nın aşırı iklim koşulları sürgün edilenlerin sağlığını derinden etkiliyordu.[20]

Sürgün edilenlere çoğunlukla en yorucu işler veriliyordu. Bu tür projelerden biri de Sir Derya ırmağından elle sulama kanallarının kazılması işiydi. Çalışanların çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturuyordu. Bir görgü şahidi şunları belirtir: "çok az kişi hayatta kalabildi (...) Aileler toptan öldü ve genellikle cesetler yeraltı sığınakları ve çamur kulübelerde çürümeye terk edildi, çünkü etrafta onları gömecek kimse yoktu." [21]

Kendilerine sürgün edilenlerin Nazi işbirlikçileri olduğu söylenen yerli halk ise yeni gelenlere haydut, amansız katil ve yamyam olarak bakıyordu. Ama, savaşın sonunda, cephede çarpışan Türk erkekleri de sürgün edildi ve bu erkekler bir sürü savaş madalyası almış ve çoğunlukla sakat kalmış olarak geri döndüklerinde yerli halk da işin hakikatini anlamaya başladı. Ayrıca, sürgün edilenlerin çalışkan işçiler olduğu ortaya çıktı. Sonuçta, yerli halkla yeni gelenler arasındaki ilişkiler iyileşmeye başladı.[22]

Cephede çarpışanlar akrabalarıyla olan haberleşmenin kesilmesi üzerine kendi bölgelerinde bir şeylerin kötü gittiğini düşünmeye başladılar. Savaş sona erdiğinde, hayatta kalan binlerce asker akrabalarının sürgün edildiğinden habersiz bir halde evlerinin yolunu tuttu. Neler olduğunu öğrendikten sonra, Orta Asya'ya doğru yola çıktılar. Orta Asya'da aylarca ve hatta yıllarca aileleri aradılar. Çoğunlukla da hayatta kalabilen akrabalarının sadece bir kaçına ulaşabildiler. Orta Asya'ya ulaştıklarında, savaşta kazandıkları tüm ödülleri teslim etmeleri emredildi ve sürgün edilen diğerleriyle aynı muameleye tabi tutuldular.[23]

Sınır dışı edilenlerin yerleştirildikleri yerleşim birimlerine

spetsposeleniia (özel yerleşim birimi) statüsü verilmişti; bu terim, Sovyetler Birliği'nin standart yasalarının İçişleri Bakanlığı (MVD) tarafından belirlenen ve öngörülen katı bir yönetmelikler sistemi ile değiştirildiği bir ceza sömürgesini belirtmekte kullanılıyordu. Yerleşim birimleri on evden oluşan gruplara ayrılıyor; her bir grubun başına bir müfettiş tayin ediliyor ve bu müfettiş on günde bir grupta olanları MVD komutanına bildiriyordu. Tüm "özel yerleşimcilerin" ayda bir kez MVD'ye adreslerini bildirmesi gerekiyordu ve komutanın izni olmaksızın yerleşim birimini terk etmelerine izin verilmiyordu. Öte yandan, yerleşim yerlerinin dışında sürgün edilenlerin izin belgeleri taşımaları zorunluydu. Yollara engeller ve kontrol noktaları kuruldu ve cumhuriyetlerin arasındaki sınırlar takviye edildi.[24] 26 Kasım 1948 tarihinde, Yüksek Sovyet Presidiyumu bir emir yayınlayarak sürgün edilen halkların geri dönme hakkını sonsuza kadar kaldırdı, özel bir yerleşimden kaçmaya teşebbüs edenlere 20 yıl ağır çalışma cezası ve özel bir yerleşimcinin kaçmasına yardım edenlere de beş yıllık ceza getirdi.[25] Komutanlar despotça davranıyorlar, kuralları işlerine geldiği gibi yorumluyorlardı. Sürgün edilenler kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin kırbaçlanıyordu ve sayısız tecavüz vakası rapor ediliyordu.[26] Yerleşimcilerin kendi ana dillerinde konuşması, geleneksel dans, müzik, vb. pratikleri yapması yasaktı. Çocukları eğitimin yerel dilde verildiği ve ders kitaplarının yerel dilde hazırlandığı okullara gönderildi. Çocukların giysileri yetersiz olduğu için kışları okula devam etmeleri zordu. Okul müdürleri MVD yetkilerinden korkuyor ve genellikle özel yerleşimcilerin çocuklarını okullarına kabul etmiyordu. Orta ve yüksek eğitim kurumlarında, özel yerleşimcilere burs ve konut imkanı sağlanmıyordu. Sovyet hükümeti, sürgün edilenlerin kendi topraklarındaki tüm varlıklarını silmek üzere önlemler aldı. Rus yerleşimciler çoğunlukla kendi istekleri dışında hızlı bir şekilde bu bölgelere yerleştirildi ve kasabalar, bölgeler ve hatta cumhuriyet adları değiştirildi ya da parçalara ayrıldı. Kabarday- Balkarya'nın adı Kabardinya olarak değiştirildi;

Karaçay Cumhuriyeti parçalanarak Stavropol ve Krasnodar (Kaleşho) İdari Bölgeleri ve Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında paylaştırıldı; Kırım Özerk Cumhuriyeti, Rus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil edildi; Meshet bölgesi ise tümüyle Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil edildi. Ulusal anıt ve mezarlıkların kökü kazındı; halı, kilim, çanak, çömlek, bıçak ve müzik aletleri gibi kültürel nesnelere çalındı; tarihi ve kültürel arşivler Moskova'ya götürülüp mühürlendi; sürgün edilen halkların kendi dillerinde yazılmış kitapları yok edildi.[27] Ansiklopedi ve ders kitapları yeniden yazılarak sürgün edilen halklardan bahseden bölümler çıkarıldı.

Stalin'in ölümünden sonra, Sovyet hükümeti sürgün edilen halkların yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik adımlar atmaya başladı. 20. Parti Kongresi'nde, Nikita Kruşev muğlak ifadelerle sürgün işlemlerini ifşa etti, ama hiçbir zaman Nazilerle işbirliği suçlamalarının yanlış olduğunu kabul etmedi; sadece tüm bir halkın sınır dışı edilmesinin Sovyet ilkelerine aykırı olduğunu ifade etmekle yetindi. Bununla birlikte, Kruşev'in beyanı büyük heyecan yarattı. Balkarlar üzerindeki özel kısıtlamalar, Temmuz 1954 ile Mart 1956 tarihleri arasında kaldırıldı ve hatta aynı yılın Kasım ayında Balkarlara geri dönüş hakkı tanındı. Ama Kırım Tatarları, Karaçaylar ve Ahıska Türkleri üzerindeki çoğu kısıtlama hala yürürlükteydi. 1920'lerde sürgün edilen Azerilerden hiçbir yerde bahsedilmiyordu.

11 Mayıs 1956 tarihinde, bir Karaçay delegasyonu Kruşev'e yazı yazarak geri dönüş hakkı ve Karaçay Özerk Bölgesi'nin yeniden kurulmasını talep etti. Delegasyon Moskova'ya davet edildi ve 2 Haziran'da Sovyet yetkilileriyle görüştü. İkinci bir grup 4 Temmuz'da Kruşev ile görüştü. 16 Temmuz tarihinde Karaçaylar, Çeçenler ve İnguşların özel statüsüne "artık gerek kalmadığını" belirten ve ayrıca bu halklara kendi vatanlarına geri dönme ve sürgün işlemleri sırasında kaybettikleri mülkleri geri alma hakkının verilmediğini beyan eden bir Yüksek Sovyet emri yayınlandı. 26 Kasım'da Karaçayların bir temsilcine sürgün edilenlerin evlerine dönmesine izin

verildiği kararı şifahen bildirildi.[28] Bunu takip eden bir kararla, baskın olarak bir Rus ve Çerkez kenti olan Çerkesk başkent olacak şekilde Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi'nin kurulduğu bildirildi.

Balkar ve Karaçayların geri dönmesine izin veren kararlarda Nazilerle işbirliği yapıldığı suçlamalarının yanlışı olduğu hiçbir şekilde belirtilmedi. Aslında kararlarda kullanılan ifadelerde sürgün işlemlerinin zamanın meşru bir önlemi olduğu ima ediliyordu. Ayrıca, bağımsız bir Karaçay Bölgesi yerine Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi'nin kurulması, Karaçayların bu duruma içerlemesi tehlikesini içeriyordu. Balkar ve Karaçayların aniden ve açıklanmayan bir şekilde geri dönüşü, bir düşmanlık ve karşılıklı korku iklimi oluşturdu.

Hükûmet sürgün sırasında kaybedilen mülkiyet konusunda herhangi bir telafi imkanı sunmadı. Balkarlar ve Karaçaylar geri döndüklerinde arşivlerinin, müzelerdeki birikimlerin ve ulusal anıtların ellerinden alınmış olduğunu gördüler. Benzer şekilde, birçoğu kuşaktan kuşağa geçen ve kültürel miraslarının paha biçilmez örneklerini temsil eden aile bıçakları, kemerler, küpeler ve bileziklerinin de kayıp olduğunu fark ettiler. Orta Asya'daki diasporaları sırasında yaşlılar hızlı bir şekilde öldüğü için birçok efsane ve halk masalı da yok olmuştu.

Tüm kararlarda ya da bunu izleyen literatürde, Nazilerle işbirliği yapıldığı iddialarının yanlışı olduğu şeklinde herhangi bir ibarenin yer almaması, Balkarlar ve Karaçaylar arasında hayal kırıklığının kök salmasına yol açtı. Sürgün işlemlerini organize eden hiç kimse yargılanmadı ve hatta eylemleri için hesap vermeye bile çağrılmadı. Kafkasya'ya zorla yeniden yerleştirilen yerleşimcilerin varlığı aşırı bir konut sıkıntısına da yol açtı. Geri dönenlerden çalışabilecek durumda olanlar çeşitli sanayi ve tarım tesislerindeki barakalara yerleşirken geri kalanlar en ilkel koşullarda yaşam mücadelesi vermek zorunda kaldı. Tıbbi tesisler hemen hemen hiç yoktu ve 1958 yılının yazında ortaya çıkan bir şap hastalığı salgını çitlik hayvanlarını tümüyle yok etti.[29] Dağlık bölgelerin önceki sakinleri kentsel alanlara göç etmek

zorunda kaldı; dolayısıyla geleneksel nüfus yapıları değişti ve farklı etnik kökenden olan insanlar arasında gerilimin artmasına yol açtı.

Kırım Tatarlarının durumu, Kırım Bölgesi 19 Şubat 1054 tarihinde Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne aktarıldıktan sonra daha da karmaşık bir hal aldı. Tatarların "özel yerleşimci" statüsü 28 Nisan 1956 tarihinde kaldırıldı, ama Kırım'a geri dönüş konusunda herhangi bir emir hiçbir zaman yayınlanmadı. Bunun yerine, 5 Eylül 1967 tarihinde Tatarların Sovyet vatandaşları olarak bütün hakları yeniden kabul edildi ve Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Tatarların daimi ikamet yeri olarak tayin edildi. Binlerce Tatar, Kırımı geri döndüğünde evleri buldozerlerle yıkıldı ve kendilerini Özbekistan'a bir kez daha sürgün edilmiş buldular. 1967 ile 1976 yılları arasında 300,000 kişi Ukrayna'dan Kırım'a yerleştirildi, bu da Tatarların kitlesel olarak evlerine dönüşünü imkansız hale getirdi.[30] Ancak Mikhail Gorbaçev'in Glasnost politikası uygulamaya konduktan sonra basın organları açık bir şekilde Sovyet hükümetinin Tatarların durumunu ihmal etmesini eleştirmeye başladı. 28 Kasım 1989 tarihinde, Yüksek Sovyet, Kırım Tatarlarının Sovyet Almanlarıyla birlikte vatanlarına geri dönmesi sürecini başlattı. Sovyetler Birliği'nin 31 Aralık 1991 tarihinde çöküşünden sonra, Tatarların vatanlarına dönüşü kolaylaştı. Günümüzde Kırım'da 300,000 Tatar yaşamaktadır.[31]

Kırım Tatarları gibi Ahıska Türklerinin de "özel yerleşimci" statüsü 1956 yılında kaldırıldı, ama vatanlarına geri dönmelerine izin verilmedi. Buna rağmen, çok sayıda Ahıska Türkü, Azerbaycan ve Kabarday-Balkarya'ya yerleşerek vatanlarına dönüş kararını beklemeye başladı. Meshet bölgesine dönen birkaç aile de tutuklanıp geri gönderildi. Bunun üzerine Sovyet hükümeti tüm Meshet- Cavehetya bölgesi etrafına bir güvenlik çembere kurdu, yollarda engeller ve kontrol noktaları oluşturdu ve giriş için özel bir vize politikası uygulamaya başladı.[32] 1956 ile 1990 yılları arasında Türkler sorunlarının çözümü için Moskova'ya en az 200 delegasyon gönderdi, ama hiçbiri bir somut sonuca ulaşamadı.[33]

26 Haziran 1989 tarihinde Özbekistan'ın Taşkent şehrindeki bir açık pazarda, bir Özbek ile bir Türk arasında meyve fiyatı konusunda çıkan bir tartışma bir isyana dönüştü ve nihayetinde Fergana Vadisindeki Türklerin katliamıyla sonuçlandı. Doksan bin Türk tüm Sovyetler Birliği'ne dağıldı, ama gittikleri her yerde ayrımcılıkla karşılaştılar. 1992 yılında çıkan "Rusya Federasyonunda vatandaşlık bildirgesinin" hükümleri doğrultusunda 50,000 Türk otomatik olarak Rus vatandaşlığına geçti. En büyük Türk grubu, Krasnodar (Kaleşho) Bölgesi'ne yerleşmişti, ama Rus vatandaşlığının tüm haklarına sahip olmalarına karşın kendilerine ikamet izni verilmedi. 1992'de ve ayrıca 1996 yılında, Krasnodar (Kaleşho) Bölgesi yetkilileri etnik nedenlerle Türklerin vatandaşlık hakları ellerinden alan özel bir yasal rejim kurdular. Ayrıca, Rus Federal İçişleri Bakanlığı da Türkleri Rusya Federasyon vatandaşı olarak kabul etmeyi reddetti. 1997 yılının başlarında insan hakları grubu "Memorial", Rusya Başkanı Boris Yeltsin'e başvuruda bulundu, ama Yeltsin, Krasnodar (Kaleşho) yönetimine destek verdi. 1997 yılının Ocak ayında yapılan bir dizi tartışma sonucunda, federal yönetim, Ahıska Türklerinin Rus vatandaşlığı hakkını yok saydı, Krasnodar (Kaleşho) Bölgesi'nde ikamet etmelerinin yasa dışı olduğuna karar verdi, etnik kimliklerinin Türk olması ve Müslüman olmalarından dolayı Ahıska Türklerinin potansiyel olarak Rusya'ya bağlılık duymadığını ilan etti ve Gürcistan'a dönmelerini emretti. Sonraları Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından yapılan çözüm bulma çabaları da herhangi bir pratik sonuç getirmedi.[34] Bu arada, Kazak paramiliter grupları zor kullanarak Türkleri bölgeden çıkaracaklarını açıkça beyan ederek Krasnodar (Kaleşho) Bölgesi'ne girmeye başladı.[35] Eylül 1998 tarihinde Ahıska Türkleri hakkında bir Rus Komisyonu toplandı ve Ocak 1997 kararlarını teyit etti. Mayıs 1998'de Krasnodar (Kaleşho) Bölgesi hükümeti Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerini teşvik etti; bu imkandan yaklaşık 100 aile yararlandı.[36] 1999 yılının başlarında, Ahıska Türkleri için vatana dönme yasası çıkarması şartını yerine getiren Gürcistan, Avrupa Konseyi'ne kabul edildi.

Ancak günümüzde Gürcistan'daki büyük bir Ermeni nüfusunun özerklik elde etmeye çalışması yüzünden durum iyice karmaşık hale gelmiştir. Ayrıca, 1944'te Meshet bölgesinde 115,000 Türk yaşarken günümüzde vatana dönme hakkından yararlanacak 250,000'i aşkın Türk vardır. Gürcistan yetkilileri Gürcüleri Meshet bölgesine yerleşmeleri konusunda teşvik edip Türklerin ilk olarak oturdukları evleri halen boş durmasına karşın Türklere yer olmadığını iddia ettiler.[37] 2000 yılının sonbaharında Gürcü Başkanı Eduard Şhevardnadze, Ahıska Türklerine vatanlarına dönme hakkı vermeyi planladığını ilan etti; bunun üzerine hem Gürcü Parlamentosunun hem de Gürcü vatandaşların büyük protestolarıyla karşılaştı.[38] Bu makale yazıldığı sırada, Ahıska Türkleri hâlâ bir karar çıkmasını bekliyordu.

Doç. Dr. Walter COMİNS – RİCHMOND

Occidental College Rusya Bölge Çalışmaları Bölümü / ABD.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 18 Sayfa: 872-876.

■ Dipnotlar:

[1] Sürgünlerin olası nedenleri konusunda bir tartışma için bkz. Campbell, Michael A. "Removal From the Borderlands: An Interpretation of the 1943-44 Deportations of Ethnic Turkic Nationalities From the Crimea, North Caucasus and Soviet-Turkish Border." Tez, Ohio Üniversitesi, 1994.

[2] Mustafaev, Khasan, "Skvoz' bedy, tragedii i strakh," in Alieva, Svetlana, ed. Tak eto bylo: Natsional'nye repressii v SSSR 1919-1952 gody. 3 cilt. Moskova: Rossiiskii mezhdunarodnyi fond kul'tury, 1993, cilt 1, s. 32-38.

[3] A.g.e., s. 37-38.

[4] Karcha, Ramazan. "The Peoples of the North Caucasus," in Deker, Nikolai K. and Andrei Lebed, eds. Genocide in the USSR: Studies in Group Destruction. New York: The Scarecrow Press, 1958, s. 36-48.

[5] Alieva, Nazita, "Ia videl svoimi glazami," in Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 163; Seifatogli, Mussadin, "Sam Ia-

- Chistyı Turok," in Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 173.
- [6] Karcha, a.g.e., 43.
- [7] Aliev, in Aliev, Ismail. "Shleyf bed i stradanii," Alieva, Svetlana, cilt 2, s. 19; Baichorov, Baichorov, Ismail, "Za polnuiu pravdu." in Alieva, Svetlana, cilt 1, s. 312.
- [8] Pohl, J. Otto. Ethnic Cleansing in the USSR, 1937-1949. Westport, CN: Greenwood Press, 1999, s. 77.
- [9] Shamanov, I. M., vd. Karachaevtsy: Vyselenie i Vozvrashchenie (1943-1957.) Materialy i dokumenty. Cherkessk, 1993, s. 169-174.
- [10] Loginova, S., "Cherekskaia 'Khatyn'," in Alieva, Svetlana, cilt 2, s. 261-63.
- [11] Kuliev, Radis, "la pomniu," in Alieva, Svetlana, cilt 2, s. 264-65.
- [12] Postanovlenie Gosudarstvennogo komiteta oborony s. s. s. R. N. 5859ss, yeniden baskı Avdet, Bakhchisarai, 16 Mayıs 1991; Kobulov'dan L. L. Beria'ya telgraf, 19 Mayıs 1944, yeniden baskı Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 65.
- [13] Tiutiunik, Vadim, "Turki iz Meskhsetii: Vchera i segodnia," in Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 146.
- [14] Shamanov, a.g.e., s. 16.
- [15] Baichorov, a.g.e., s. 312.
- [16] Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 71.
- [17] Alieva, Nazita, a.g.e., s. 165.
- [18] Malyshev, Aleksei. "Izgnanniki," Alieva, Svetlana, cilt 1, s. 288.
- [19] Pohl, J. Otto. The Stalinist Penal System: A Statistical History of Soviet Repression and Terror, 1930-1953. Jefferson, N.C.: McFarland, 1997, s. 116.
- [20] Shamanov, a.g.e., s. 18-19.
- [21] Alıntı için bkz. Grannes, Alf, "The Soviet Deportation of 1943 of the Karachays: A Turkic Muslim People of North Caucasus. " Journal Institute of Muslim Minority Affairs 12.1 (1991), s. 60-61.
- [22] Bu olaylara ilişkin hatıralar için bkz. Alieva, Svetlana.
- [23] Iusupov, Ali, "Kak ia, zashchitnik otechestva, stal 'prestupnikom'," in Alieva, Svetlana, cilt 3, s. 169-73.

- [24] Nekrich, Aleksandr. The Punished Peoples: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War. Tr. George Saunders. New York: Norton and Company, 1978, s. 89-90, 118-19.
- [25] Shamanov, a.g.e., s. 82-83.
- [26] Grannes, a.g.e., s. 62.
- [27] Karcha, a.g.e., s. 40.
- [28] Shamanov, a.g.e., s. 97-103.
- [29] A.g.e., s. 141-42.
- [30] Amit, Emil, "Nikto ne zabyt, nictto ne zabyto," in Alieva, Svetlana, s. 107-15.
- [31] Pohl, The Stalinist Penal System, s. 118.
- [32] Tiutiunik, a.g.e., 155-56.
- [33] A.g.e., 159.
- [34] Bülten No. 3, "Memorial" İnsan Hakları Merkezi, Moskova, 3 Aralık 1998.
- [35] Zorla Göç Alarmı: 6 Mart 1998: Krasnodar Meskhetian Turks. Soros Vakfı.
- [36] Bülten No. 3, "Memorial" İnsan Hakları Merkezi.
- [37] Cutler, Robert, "Javakhetia: Flashpoint of Bottleneck? " Central Eurasia Project, OpenSociety Institute, Soros Vakfı, 3 Aralık 1999.
- [38] "Residents of Samtskhe-Javakheti are Against Return of Meskhetian Turks," Midia-Press- Agency, Bakû, 9 Kasım 2000.
- Taryhy makalalar